

Konkurencyjna Polska w Unii: Nowe inspiracje

dr hab. Tomasz Dołęgowski

Wizje Polityki Instratu
1/2015

INSTRAT

FUNDACJA INICJATYW STRATEGICZNYCH

Podsumowanie:

Jednym z głównych skutków uczestnictwa Polski w Unii Europejskiej powinien być wzrost naszej narodowej pozycji konkurencyjności. Jest to częściowy (jedynie częściowy) sukces. Również rezultaty zorientowanej na konkurencyjność unijnej Strategii lisbońskiej oraz strategii „Europa 2020” jak do tej pory są jedynie częściowo satysfakcjonujące. Autor uważa, że współczesna refleksja nad konkurencyjnością powinna uwzględniać i w rzeczywistości często uwzględnia również wymiary etyczne i aksjologiczne: wgląd w rozwiązania instytucjonalne, innowacje społeczne, ekonomię szczęścia i dobrobytu, jak również ideę rozwoju integralnego i zrównoważonego. Autor koncentruje się szczególnie na koncepcjach ekonomii obywatelskiej (S. Zamagni, L. Bruni), zarządzania humanistycznego oraz badań prowadzonych przez SITRA w Finlandii.

Opublikowano w:

Wojtkowska-Łodej G., „Wybrane aspekty funkcjonowania Polski w Unii Europejskiej. Bilans 10 lat członkostwa”, Oficyna Wydawnicza Szkoły Głównej Handlowej w Warszawie, Warszawa 2015 (wersja przed uaktualnieniem danych z 2015 roku)

Wstęp

Ważnym i interesującym aspektem refleksji nad dziedzictwem 10-letniego uczestnictwa Polski w Unii Europejskiej jest kwestia jego implikacji dla konkurencyjności międzynarodowej. Analizować to należy w kontekście pozycji i zdolności konkurencyjnej Polski dzięki procesom integracyjnym oraz perspektyw konkurencyjności Unii Europejskiej w świecie. Zdaniem autora nie powinniśmy jednak ograniczać się do uproszczonego spojrzenia na samą konkurencyjności, przeciwnie – równocześnie – uwzględnić nowoczesne spojrzenie na nią, w tym zwłaszcza zainteresować się relacjami między konkurencyjnością a koncepcją dobra wspólnego i jakości życia. Konkurencyjność, acz bardzo ważna, nie może być jednak traktowana jako cel sam w sobie. Ma być raczej drogą do osiągnięcia innych celów. Warto też przeanalizować doświadczenia wybranych krajów oraz zapoznać się z najnowszymi koncepcjami w tym zakresie. Zdaniem autora konieczne i uzasadnione jest spojrzenie w nowy sposób na procesy integracyjne w Europie i miejsce Polski w tych procesach z uwzględnieniem bardziej przyszłościowego i holistycznego spojrzenia na konkurencyjność w świetle koncepcji dobra wspólnego. Interesującym źródłem inspiracji mogą być w tym zakresie między innymi współcześni autorzy inspirowani się katolicką nauką społeczną (S. Zamagni) oraz - z drugiej strony - doświadczenia Finlandii i myśl teoretyczna specjalistów związanych z *Finnish Innovation Fund SITRA*.

Pojęcie konkurencyjności i jego ewolucja

Tradycyjnie za konkurencyjność uważa się zdolność podmiotu (przedsiębiorstwa, kraju, regionu, sektora) do sprostania konkurencji oraz do kreowania długookresowego, stabilnego i zrównoważonego wzrostu i rozwoju.

Według autorów *The World Competitiveness Report 1995*¹ konkurencyjność międzynarodowa to zdolność kraju lub przedsiębiorstwa do tworzenia (proporcjonalnie) większego bogactwa od

¹ Por. *The World Competitiveness Report 1994*, United Nations Publications, New York and Geneva 1994, s.18 oraz późniejszą, zmodyfikowaną edycję z 1995 roku, s.19.

tworzonego przez konkurentów na rynkach światowych. Konkurencyjność jest kombinacją zasobów (naturalnych lub stworzonych przez człowieka), procesów (polegających na przetworzeniu zasobów w ekonomiczne efekty) oraz umiędzynarodowienia działalności gospodarczej.

The World Competitiveness Yearbook definiuje konkurencyjność międzynarodową jako zdolność kraju do tworzenia wartości dodanej i w ten sposób podnoszenia bogactwa narodowego poprzez odpowiednie zarządzanie zasobami i procesami, atrakcyjnością i agresywnością, uwzględniające wymiar globalny i lokalny oraz integrowanie tego wszystkiego w jednolity, spójny model ekonomiczny i społeczny². Wydaje się, że takie pojmowanie konkurencyjności jest dość szerokie i nie wyklucza uwzględniania wartości społecznych i wspólnotowych, raczej zakłada ich uwzględnianie – w większym lub mniejszym stopniu – co autor postara się ukazać w dalszej części niniejszego opracowania.

Konkurencyjność uznawana jest dzisiaj jako jeden z najistotniejszych przedmiotów refleksji w naukach ekonomicznych, politycznych oraz o zarządzaniu. Stanowi jeden z paradygmatów współczesnej myśli naukowej. Jednocześnie jednak wzbudza szereg kontrowersji, wątpliwości i sprzecznych opinii. Jest przy tym charakterystyczne, że eksperci obok tradycyjnych (związanych generalnie z wielkością zasobów) czynników międzynarodowej konkurencyjności krajów i przedsiębiorstw, coraz częściej interesują się tzw. czynnikami miękkimi, związanymi właśnie z otoczeniem instytucjonalnym: kulturowym, etycznym i religijnym. Nie bez powodu niektórzy autorzy wprowadzają do literatury fachowej pojęcie konkurencyjność instytucjonalna.

O konkurencyjności międzynarodowej mówi się z reguły w wymiarze mikro- i makroekonomicznym, a więc jako o konkurencyjności przedsiębiorstwa, bądź danego kraju (gospodarki narodowej). Niektórzy wyróżniają również konkurencyjność na poziomie mezo (regiony oraz branże i sektory gospodarki) oraz mega (konkurencyjność wielkich obszarów gospodarczych, jak na przykład Unia Europejska). Współcześnie coraz wyraźniej dostrzega się wzajemny związek wszystkich tych wymiarów konkurencyjności.

² *The World Competitiveness Yearbook 1999*, IMD, Lausanne 2000, s. 6.

Coraz częściej zwraca się uwagę na fakt, że nadmierna i jednostronna koncentracja na wąsko pojmowanej konkurencji i konkurencyjności może być szkodliwa i powodować niebezpieczne negatywne efekty uboczne towarzyszące rozwojowi gospodarczemu. Zwrócił już na to uwagę P. Krugman w swoim tekście *Competitiveness – a Dangerous Obsession*, krytykującym nadmierną i nieadekwatną, jego zdaniem, koncentrację na konkurencyjności na poziomie makro³. Wśród licznych autorów zwracających uwagę na dylematy konkurencyjności wspomnieć należy S. Ghoshala oraz L. Zsolnai oraz osoby związane z tzw. „Grupą lizbońską”. Interesującym dokumentem stworzonym przez przedstawicieli tejże „Grupy lizbońskiej” był między innymi raport „Granice konkurencji” (*The Limits to Competition*) pod kierunkiem R. Petreli. Podobne poglądy prezentują w swoim zbiorowym opracowaniu *The Collaborative Enterprise* A. Tencati i L. Zsolnai. Krytykują oni zdecydowanie jednostronną koncentrację na konkurencji i wynikającej z niej konkurencyjności jako tendencję szkodliwą i niebezpieczną z punktu widzenia koncepcji rozwoju zrównoważonego⁴.

Zdaniem L. Zsolnaia i A. Tencati siła przedsiębiorstwa i jego zrównoważony rozwój są zależą dostosowania się ze swoimi funkcjami do środowiskowego, kulturowego i społecznego kontekstu. Poprzez tworzenie wartości dla wszystkich grup osób żywo zainteresowanych przedsiębiorstwo może również zrealizować swoje cele biznesowe i osiągnąć sukces rynkowy⁵.

Według autorów raportu Grupy Lizbońskiej troska o konkurencję i konkurencyjność zrównoważona zostać powinna przez położenie przynajmniej równoległego akcentu na współpracę i kooperację, gdyż tylko w ten sposób zaspokoić można oczekiwania i potrzeby wszelkich grup interesariuszy⁶.

Z drugiej jednak strony liczni specjaliści zainteresowani ideą konkurencyjności zwracają coraz częściej uwagę, że współczesne pojmowanie konkurencyjności różni się od tradycyjnego i że dzisiaj mówiąc o konkurencyjności wzbogaca się ją również o wymiar społeczny, etyczny i środowiskowy. Najszerzej rozpoznawalne rankingi konkurencyjności międzynarodowej, takie jak *World Competitiveness Yearbook*, *The Global Competitiveness Report*, *Index of Economic Freedom* czy

³ Wg. P. Krugmana konkurencyjność powinna być analizowana przede wszystkim na poziomie mikro i mezo. Krytykę poglądów Krugmana zaprezentowali J. Dunning i M. Porter, zwracając uwagę na znaczenie otoczenia instytucjonalnego dla kształtowania się konkurencyjności przedsiębiorstw.

⁴ A. Tencati, L. Zsolnai, *The Collaborative Enterprise*, Peter Lang, Bern 2010, s.3.

⁵ Ibidem, s. 9.

⁶ R. Petrela i „Grupa lizbońska”, *Granice konkurencji*, Poltext, Warszawa 1996

Corruption Transparency International Perceptions Index, uwzględniają w swoich badaniach coraz mocniej również instytucjonalne, etyczne i społeczno-ekologiczne aspekty konkurencyjności.

Współcześni autorzy coraz częściej zwracają więc uwagę na fakt, że uproszczone podejście do koncepcji konkurencyjności okazuje się niewystarczające i ograniczone. Zwłaszcza jeśli traktuje się konkurencyjność jako cel sam w sobie.

Polska i Europa w przeglądzie najnowszych raportów

Jednym z celów strategicznych Polski było w okresie ostatnich lat oraz pozostaje w dalszym ciągu podniesienie poziomu konkurencyjności naszej gospodarki. Było to jednym z kluczowych argumentów naszej akcesji do Unii Europejskiej. Sama Unia Europejska należy do tych części świata, które cechuje stosunkowo wysoki poziom konkurencyjności i innowacyjności, aczkolwiek poniżej ambicji. Z drugiej jednak kraje członkowskie reprezentują dość zróżnicowany jej poziom. Ponadto często liderami w rankingach często wcale nie są kraje członkowskie UE.

W niniejszej analizie wzięto pod uwagę kilka spośród najnowszych rankingów konkurencyjności międzynarodowej: *The World Competitiveness Yearbook*, *The Global Competitiveness Report*, *Transparency International Corruption Perceptions Index*, wreszcie *Human Development Index*.

Wszystkie one w mniejszym lub większym stopniu uwzględniają wątki związane z jakością instytucji, kapitałem społecznym i etycznym wymiarem gospodarowania.

The World Competitiveness Yearbook 2015 analizuje konkurencyjność międzynarodową poszczególnych krajów z punktu widzenia czterech grup kryteriów, jakimi są główne wskaźniki rozwoju ekonomicznego, efektywność rządów, efektywność biznesu, wreszcie poziom rozwoju infrastruktury. Wśród licznych elementów składowych tych czterech kategorii mieszczą się również te związane z szeroko pojmowanym kapitałem ludzkim i społecznym⁷.

⁷ *The World Competitiveness Yearbook 2015*, IMD, Lausanne 2015.

Według najnowszego raportu *The World Competitiveness Yearbook 2015* liderami konkurencyjności międzynarodowej są: USA, Hong Kong, Singapur, Szwajcaria, Kanada. Jak widać w pierwszej piątce nie pojawia się, w przeciwieństwie do zeszłych lat żaden członek UE (w zeszłych lata obecna była Szwecja). Jeśli chodzi o nasz region, to Finlandia zajęła miejsce 20, Estonia 31, Litwa 28 a Rosja 45. Polska zajęła miejsce 33, Czechy 29, Węgry 48, Słowacja 46, zaś Ukraina 60⁸.

The World Competitiveness Yearbook, jakkolwiek zorientowany na konkurencyjność, uwzględnia również w pewnym stopniu aspekty i cele społeczne. Jeśli chodzi o efektywność rządu obejmuje takie kwestie instytucjonalne i społeczne, jak poziom jawności życia publicznego, poziom biurokracji czy też poziom korupcji. Kryterium efektywności biznesu obejmuje takie kwestie, jak stosunki pracy, model zarządzania, poziom etyki biznesu czy też otwartość na zasady społecznej odpowiedzialności biznesu. Ważnym elementem oceny są też wartości dominujące w społeczeństwie i w przedsiębiorstwach.

Obejmujący dużo większą liczbę państw (140 kraje) *The Global Competitiveness Report 2015-2016* reprezentuje zbliżoną, ale nieco inną metodologię i zbiór podlegających ocenie i porównaniu kategorii. Jeśli chodzi o metodologię, to zdaniem autorów tego dokumentu kraje podzielić można na te, których rozwój i konkurencyjność zależą od wykorzystania tradycyjnych czynników produkcji (*factor-driven*), te, których rozwój determinuje efektywność (*efficiency-driven*) oraz wreszcie te, których konkurencyjność i rozwój zależą od innowacji i innowacyjności (*innovation-driven*). Polska należy już do grupy sytuującej się pomiędzy *efficiency-driven economies* a będącymi w okresie przejściowym do gospodarki opartej na innowacjach (*innovation-driven*).

Według *The Global Competitiveness Report 2015-2016* państwa najbardziej zaawansowane, to Szwajcaria, Singapur, USA, Niemcy, Holandia, Japonia, Hongkong, Finlandia, Szwecja, Wielka Brytania i Norwegia. Jeśli chodzi o republiki bałtyckie, to Estonia zajmuje miejsce 30, Litwa 36, Łotwa 44, Rosja 45. Polska znalazła się w tym rankingu na miejscu 41, Czechy 31, Węgry 63, Ukraina 79⁹.

⁸ <http://www.imd.org/research/publications/wcy/>

⁹ <http://www.weforum.org>

Co ciekawe, autorzy *The Global Competitiveness Report* w trosce o rozwój społecznie odpowiedzialnej i zrównoważonej konkurencyjności sporządzają od pewnego czasu *Sustainable Competitiveness Index*. Koryguje on wskaźniki GCI o współczynniki uwzględniające wartości ekologiczne i społeczne. Tak skorygowany indeks za liderów społecznie odpowiedzialnej konkurencyjności (dla raportu 2014-2015) uznaje Szwajcarię, Norwegię, Finlandię, Niemcy, Holandię i Japonię.

Społecznie odpowiedzialna i zrównoważona konkurencyjność definiowana jest jako zbiór instytucji, polityk i czynników, które zapewniają zachowanie przez kraj wysokiej produktywności przy jednoczesnej orientacji na rzecz społecznej i środowiskowej równowagi.

Według najnowszej wersji *Transparency International Corruption Perceptions Index 2014* liderami jeśli chodzi o etyczny wymiar gospodarowania są: Dania, Nowa Zelandia, Finlandia, Szwecja, Norwegia i Singapur. Estonia zajęła miejsce 28, Litwa 43, Łotwa 49, Polska 38. Rosja natomiast bardzo odległe 127 (na 178 badanych państwach). Spośród innych państw regionu na uwagę zasługuje pozycja Węgier (47), Czech (57), Słowacji (61) oraz Ukrainy (144)¹⁰.

Interesującym dokumentem oceniającym poziom rozwoju kapitału ludzkiego i społecznego jest *Human Development Index*. Opracowanie to bierze pod uwagę trzy grupy czynników: poziom GDP w przeliczeniu na jednego mieszkańca, długość życia i poziom zdrowotności, wreszcie poziom wykształcenia ludności. Według *Human Development Index 2015* krajami zapewniającymi największe możliwości w zakresie rozwoju ludzi i jakości życia są: Norwegia, Australia, Szwajcaria, Dania i Holandia. Finlandia zajmuje tu pozycję 24, Estonia 30, Polska 36, Litwa 37, Łotwa 46, zaś Rosja 50¹¹. Można nadmienić, że Czechy znalazły się na miejscu 28, Słowacja 35, Węgry 44, zaś Ukraina 81.

Jak widać niektóre spośród krajów członkowskich Unii Europejskiej zajmują co prawda wysokie miejsce w rankingach, to jednak po pierwsze nie wszystkie sytuują się w czołówce, po drugie zaś dają się pomiędzy nimi zauważyć poważne różnice jeśli chodzi o zajmowaną pozycję i poziom zaawansowania. Kraje Europy Środkowej i Wschodniej (w tym Polska) w większości przypadków są

¹⁰ <http://www.transparency.org/cpi2014>

¹¹ <http://www.hdr.undp.org>

tutaj na pozycji względnie mniej lub bardziej peryferyjnej. Jakkolwiek Polska i jej należący do UE sąsiedzi poprawili w ostatnich latach znacznie swoją zdolność i pozycję konkurencyjną, nie zmienia to jednak faktu, że jakość rozwiązań instytucjonalnych oraz poziom innowacyjności wciąż pozostaje w tych krajach poniżej oczekiwań.

Strategia lizbońska i Europa 2020 a Polska

Unia Europejska przyjęła na szczycie w Lizbonie w 2000 roku, że jej ambicją i celem jest osiągnięcie do roku 2010 statusu najbardziej konkurencyjnej gospodarki świata, opartej na wiedzy oraz koncepcji wzrostu i rozwoju zrównoważonego. Przedsięwzięcie to określono mianem „Strategia lizbońska”. Mimo dużych ambicji nie można tu, niestety, mówić o pełnym sukcesie. W efekcie Unia Europejska postanowiła przedłużyć kontynuację swojej idei w postaci strategii *Europa 2020*.

Realizacja zasad Strategii Lizbońskiej okazała się przedsięwzięciem trudnym i zakończonym tylko częściowym sukcesem. Krytycy zwracają niekiedy uwagę, że jedną z przyczyn miernych efektów tej koncepcji stało się przyjęcie zbyt wielu priorytetów na etapie tworzenia podstaw Strategii Lizbońskiej. Inne źródła problemów to równoczesne przystąpienie do EU grupy państw środkowoeuropejskich oraz wysoce zróżnicowany poziom konkurencyjności państw europejskich, przy równoczesnej realizacji przez te kraje dość zróżnicowanych koncepcji rozwojowych. Krytycy zwrócili uwagę, że koncepcja rozwoju zrównoważonego i społecznej odpowiedzialności biznesu potraktowana przez Unię Europejską jako jeden z priorytetów w różnym stopniu uważana była za takowy w praktyce przez rządy poszczególnych państw oraz przez przedsiębiorstwa w różnych krajach naszego kontynentu. Najczęściej za priorytet kwestie te uznawane były w krajach skandynawskich, do pewnego stopnia również w Niemczech, Wielkiej Brytanii czy Holandii, w najmniejszym zaś stopniu z reguły przez kraje południa oraz nowe państwa członkowskie.

Obecnie zmodyfikowana i poprawiona (uproszczona) Strategia Lizbońska przekształcona została w projekt *Europa 2020*. Również i ten projekt zakłada uwzględnianie przy jego realizacji wartości społecznych, w tym koncepcji społecznej odpowiedzialności biznesu i rozwoju zrównoważonego.

Polska, jak już wcześniej pokazano, sytuuje się w skali globalnej stosunkowo wysoko, ale w porównaniu z większością krajów członkowskich Unii Europejskiej raczej na dość odległej pozycji. Kwestią otwartą pozostaje też jaka wizja wspierania konkurencyjności jest z naszego punktu widzenia najlepsza. Wydaje się, że dla Polski, ale i innych krajów Europy Środkowej szczególnie ważna jest synergia pomiędzy strategią wspierania konkurencyjności a polityką spójności społecznej terytorialnej. W innym bowiem przypadku grozić nam może trwała peryferyzacja w ramach klubu krajów względnie bogatych w połączeniu z wpadnięciem w „pułapkę średniego dochodu”. Jest to perspektywa zdaniem autora tym groźniejsza i bardziej realna, że Polska jest równocześnie krajem średniej wielkości (czy raczej średnio-dużym) i nie może w wystarczającym stopniu wykorzystywać ani atutów kraju wielkiego, ani też specyficznych atutów kraju małego.

Analizując przyszłość myślenia na temat europejskiego i polskiego modelu konkurencyjności w warunkach integracji na uwagę zasługują – jak wspomniano we wstępie - dwie grupy inspiracji. Z jednej strony mam na myśli autorów związanych z personalizmem, ordoliberalizmem i katolicką nauką społeczną. Drugie interesujące źródło inspiracji to doświadczenia Skandynawii oraz dzieła teoretyczne autorów skandynawskich, zwłaszcza fińskich, powiązanych z fińskim funduszem innowacyjnym SITRA.

Personalizm, konkurencyjność i ekonomia obywatelska

Interesujący nurt rozważań o konkurencyjności w warunkach początków XXI wieku reprezentuje zwłaszcza środowisko skupione wokół włoskich ekonomistów Stefano Zamagniego i Luigino Bruniego. S. Zamagni to jeden z czołowych włoskich ekonomistów, profesor Uniwersytetu w Bolonii. Jest też jednym z doradców i konsultantów Stolicy Apostolskiej. W znacznym stopniu zasięgano jego opinii w trakcie przygotowywania przez Benedykta XVI encykliki *Caritas in veritate*. Uchodzi za wybitnego znawcę problematyki katolickiej nauki społecznej, społecznej odpowiedzialności biznesu, metodologii i filozofii nauki (zwłaszcza relacji pomiędzy etyką i ekonomią). Znane są jego studia dotyczące ekonomicznej analizy zjawiska altruizmu, tak zwanej ekonomii społecznej, historii myśli ekonomicznej i społecznej, historii gospodarczej, dziejów ruchu spółdzielczego i akcjonariatu pracowniczego oraz alternatywnych w stosunku do dominującego paradygmatu koncepcji organizacji

biznesu i gospodarki rynkowej oraz metod pomiaru jakości życia, dobrobytu społecznego i szczęścia¹².

Jest też przede wszystkim liczącym się autorytetem w dziedzinie sektora organizacji pozarządowych i ich roli we współczesnej gospodarce i społeczeństwie¹³. Według niego jedną z dróg pokonania kryzysu jest również, a może przede wszystkim, powrót wśród elit politycznych i gospodarczych, zwłaszcza w kontekście europejskim, do myślenia w kategoriach personalizmu i solidaryzmu oraz zasady pomocniczości (subsydiarności)¹⁴. Jako historyk myśli ekonomicznej S. Zamagni zwrócił też uwagę na mało znane nurty włoskiej myśli klasycznej XVIII wieku, która jego zdaniem w dużo głębszy sposób niż myśl oświecenia angielskiego uwzględniała rolę zaufania i kapitału społecznego w budowaniu dobrobytu (koncepcja dóbr relacyjnych).

Stefano Zamagni dostrzega współistnienie obecnie przynajmniej trzech modeli kapitalizmu i gospodarki rynkowej. Jego zdaniem wyróżnić można model neoliberalny typowy dla USA czy częściowo również Wielkiej Brytanii, społeczną gospodarkę rynkową, charakterystyczną zwłaszcza dla Niemiec i większości krajów Unii Europejskiej, wreszcie obecny w Europie do końca XVIII wieku (zwłaszcza we Włoszech), a teraz odradzający się model *civil economy* (model ekonomii obywatelskiej). Sam jest zwolennikiem tego ostatniego modelu i promuje jego rozwój – we Włoszech oraz w krajach Unii Europejskiej i innych regionach świata.

Powyższym modelom ekonomicznym towarzyszą trzy różne sposoby regulacji: wolnorynkowa (przez mechanizm cen i konkurencję), przez rząd (model hierarchiczno-państwowy) oraz określany mianem *governance*, gdzie dominują różne formy współpracy. Ostatni z nich jest charakterystyczny zwłaszcza dla sektora spółdzielczego, ale nie tylko. Daje się zauważyć w przypadku przedsiębiorstw działających w ramach ekonomii społecznej, „ekonomii komunii” (tworzenie wspólnych przedsiębiorstw przez osoby zainspirowane przez podobne zasady etyczne) i wielu innych. Zdaniem S. Zamagniego modelowi neoliberalnemu najbardziej odpowiada formuła konkurencji, społecznej gospodarki rynkowej silna pozycja państwa, zaś modelowi obywatelskiemu – duch współpracy.

¹² Por. L. Bruni, S. Zamagni, *Civil Economy: Efficiency, Equity, Public Happiness*, Peter Lang, Bern 2007.

¹³ *Handbook on the Economics of Reciprocity and Social Enterprise*, pr. Zb. Pod red. L. Bruni i S. Zamagni, Edward Elgar, Cheltenham 2014.

¹⁴ S. Zamagni, *Europe and the Idea of a Civil Economy*, w: *Imagine Europe*, European SPES Forum, Cahier 3, Garant, Antwerpen 2009, s. 24.

W rzeczywistości żaden z tych modeli nie występuje w czystej formie, większość systemów ekonomicznych to w mniejszym lub większym stopniu mieszanka (synteza i współlistnienie) powyższych modeli i sposobów regulacji. Zdrowy system ekonomiczno-społeczny powinien sprzyjać takiej właśnie sytuacji, przy czym wskazane jest jego zdaniem, aby wzrastała liczba podmiotów działających według modelu *civil economy*. Zdaniem S. Zamagniego *civil economy* może okazać się najlepszym antidotum na współczesne problemy związane z globalizacją i europejską integracją gospodarczą.

Finlandia jako źródło inspiracji dla regionu bałtyckiego

O ile Stefano Zamagni reprezentuje inspiracje katolickie i włoskie, to z drugiej strony interesujące mogą być z polskiego punktu widzenia doświadczenia Finlandii. Kraj ten bowiem stał się w ostatnich dekadach liderem tak w zakresie budowy konkurencyjnej gospodarki opartej na wiedzy, jak i w zakresie społecznej odpowiedzialności biznesu oraz rozwoju zrównoważonego.

Przez długie wieki ziemie obecnej Finlandii uchodziły ze obszar wyraźnie peryferyjny. Do początków XIX wieku kraj ten należał do Królestwa Szwecji, potem był autonomiczną częścią Cesarstwa Rosyjskiego. Są tu więc pewne analogie z Polską. Przypieczętowaniem tendencji niepodległościowych (początkowo dość nieśmiały) była rewolucja w Rosji, po której kraj, dla wyciszenia silnych ruchów komunistycznych, wszedł na drogę szerokich publicznych świadczeń i udogodnień socjalnych. Dramatyczne doświadczenia Wojny Zimowej z ZSRR na przełomie 1939-1940 roku oraz II wojny światowej powodują, że kraj ten znalazł się w radzieckiej strefie wpływów, aczkolwiek ocalił niepodległość, demokrację i rynkowy model gospodarki. Gospodarka Finlandii zorientowała się wtedy w znacznym stopniu na chłonny rynek radziecki. Rozpad ZSRR spowodował na początku lat 90-tych XX wieku poważny kryzys ekonomiczny, w wyniku którego kraj ten dokonał gruntownej reorientacji i modernizacji wyrażające się w przystąpieniu do Unii Europejskiej oraz budowie nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy. Finlandia z kraju stosunkowo peryferyjnego stała się jednym z liderów modernizacji w ciągu zaledwie wieku.

Możemy śmiało pokusić się o stwierdzenie, że Finlandia jest dzisiaj jednym z państw o szczególnie wysokiej konkurencyjności oraz znacznych osiągnięciach w zakresie innowacji społecznych. Zajmuje ona wysoką pozycję w zakresie większości indeksów analizujących konkurencyjność ekonomiczną oraz jakość życia; należy też światowych liderów w zakresie budowy przewag konkurencyjnych. Ponadto cechuje ją wysoki poziom rozwoju kapitału społecznego i niska korupcja, wysoki poziom edukacji oraz nakładów na badania i rozwój, wreszcie innowacyjności, społeczeństwa informacyjnego i państwa dobrobytu¹⁵.

Rankingi wskazują w przypadku Finlandii na udane połączenie pozytywnego kształtowania się wskaźników makroekonomicznych z troską o infrastrukturę (telekomunikacja, transport) oraz o ochronę środowiska (wzrost i rozwój zrównoważony). Finlandia realizuje w tym kontekście zasady przyjęte w ramach Strategii Lizbońskiej i Strategii *Europa 2020*: syntezy wysokiej konkurencyjności z gospodarką opartą na wiedzy i wzrostem zrównoważonym, co oznacza zdecydowaną orientację na ekorozwój oraz realizację w strategiach przedsiębiorstw zasad *Corporate Social Responsibility* (społecznej odpowiedzialności biznesu).

Sukces Finlandii to również wysoka jakość instytucji życia publicznego, i to na poziomie makroekonomicznym (jakość państwa), jak i mikroekonomicznym. Przejawem wysokiej jakości instytucji jest między innymi fakt zaawansowanego dialogu społecznego w tym kraju. Dialog i współpraca jest ważnym elementem ładu życia publicznego, ale i kultury korporacyjnej wielu przedsiębiorstw. Wydaje się, że jest to jedno z ważnych doświadczeń Finlandii i Skandynawii w ogóle, na którym powinny się wzorować kraje Europy Środkowej i Wschodniej.

¹⁵ M. Castells, P. Himanen, *Społeczeństwo informacyjne i państwo dobrobytu – model fiński*, Warszawa 2009.

Finnish Innovation Fund SITRA

Ważną rolę w tworzeniu fińskiego modelu społeczno-ekonomicznego odegrały w ostatnich latach rozmaite instytucje życia publicznego, zwłaszcza SITRA. SITRA to państwowa agencja zajmująca się wspieraniem konkurencyjności gospodarki Finlandii oraz studiami nad jej przyszłym rozwojem. Jest to organizacja mająca status fundacji, ale powoływana przez władze Finlandii. Prezydent SITRA jest powoływany przez parlament i odpowiedzialny przed nim – co nadaje mu wysoki i stosunkowo niezależny status i dodatkowo świadczy o nietypowym charakterze agencji¹⁶.

SITRA pełni funkcję z jednej strony ośrodka studiów (naukowo-badawczy *think-tank*), z drugiej strony swego rodzaju fundacji wspierającej działania na rzecz konkurencyjności i innowacyjności. Instytucja ta zajmuje się również pozyskiwaniem źródeł finansowania (chodzi zwłaszcza o *venture capital*) na rzecz inicjatyw wspierających konkurencyjność¹⁷.

Obszarami szczególnego zainteresowania SITRA są między innymi problemy związane z ekologią i inwestycjami proekologicznymi, ochroną zdrowia, produkcją żywności (zwłaszcza zdrowej żywności), tworzeniem w Finlandii klastrów (*clusters*), wspieraniem konkurencyjności krajów słabiej rozwiniętych (np. Indii), wspieraniem współpracy międzynarodowej (w tym transgranicznej z Rosją). Specjalistów z SITRY interesują też badania nad konkurencyjnością w gospodarce globalnej (ze szczególnym uwzględnieniem konkurencyjności małych państw) oraz nad społecznym i instytucjonalnym wymiarem konkurencyjności. W tym ostatnim przypadku chodzi z jednej strony o wspieranie społecznej odpowiedzialności w gospodarce i biznesie, z drugiej zaś o promowanie szeroko pojmowanych innowacji społecznych¹⁸.

Zwraca uwagę ewolucja zainteresowań T. Hamalainen i innych ekspertów SITRA: początkowo koncentrowali się na konkurencyjności gospodarek, z czasem jednak obszar ich badań przesunął się w kierunku teorii innowacji (zwłaszcza innowacji społecznych), wreszcie kwestii takich, jak zrównoważony rozwój i dobrostan społeczeństwa (*sustainable well-being*). W tym ostatnim

¹⁶ <http://www.sitra.fi/en>

¹⁷ J. Wierzbowski, *Fińska droga do społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy*, Instytut Łączności, Warszawa 2003, s. 70.

¹⁸ <http://www.sitra.fi/en>

przypadku chodzi zwłaszcza o poszukiwanie nowych ścieżek rozwoju dla gospodarki tego kraju – również w kontekście światowych i krajowych zjawisk kryzysowych i nowych barier wzrostu.

W swoim podejściu systemowym T. Hamalainen zwraca uwagę na fakt, że konkurencyjność nie powinna być traktowana jako cel sam w sobie. Jest ona bardziej środkiem, aniżeli celem. Jest próbą określenia i zmierzenia możliwości ekonomicznych kraju i jego pozycji w wymiarze międzynarodowym w ramach wolnej (czy raczej do pewnego stopnia wolnej) gospodarki światowej. Kraje konkurencyjne to takie kraje, które mogą i potrafią uzyskać korzyści w ramach otwartej gospodarki międzynarodowej oraz – co bardzo istotne – są zdolne do zaspokojenia potrzeb ekonomicznych i społecznych. Kraje, które utraciły konkurencyjność to takie kraje, które doświadczają braku z tym związanej ekonomicznej, politycznej i społecznej równowagi i zdolności dostosowawczych.

T. Hamalainen jako czołowy ekspert SITRA analizuje sukcesy gospodarki przełomu XX i XXI wieku i jej wielkie osiągnięcia¹⁹. Zwraca jednak też uwagę i na pewne jej słabości i spowolnienia charakterystyczne dla początku XXI wieku. Szybko rozwijająca się Finlandia doświadczyła jakby pewnej „zadyszki” (jej przejawem są kłopoty Nokii) oraz problemów społecznych, takich jak większa niż kiedyś skala chorób psychicznych czy samobójstw.

Wobec powyższego konieczne staje się wypracowywanie przez Finlandię oraz inne kraje na podobnym poziomie rozwoju nowych strategii w zakresie innowacji i innowacyjności w połączeniu z troską o budowę relacji opartych na zaufaniu. Koncepcje z nimi związane nawiązują do idei podejścia systemowego i holistycznego do gospodarki, innowacyjnych jednostek i wspólnot, orientacji na użytkownika i konsumenta w połączeniu z innowacyjnością sterowaną przez popyt, wreszcie globalizacją opartą na wiedzy i struktury o charakterze sieciowym.

Autorzy związani z SITRA postulują w tym kontekście realizację tzw. „otwartej polityki przemysłowej”, doskonalszej i lepiej sprawdzającej się ich zdaniem od tzw. polityki tradycyjnej. Politykę taką cechuje m.in. dążenie do wyszukiwania i budowania nowych obszarów przewag konkurencyjnych i wzrostu oraz koncentrowanie się na wspieraniu kooperacji, usuwaniu przeszkód, ograniczanie niepewności.

¹⁹ <http://www.sitra.fi/en> (Wystąpienie T. Hamalainen w Tallinie pt. *Policies for Creating new Growth Areas*, Estonian Development Fund, Tallinn 2012).

Podstawowym instrumentem tej polityki jest tworzenie i ułatwianie przepływu nowej wiedzy oraz rozwój partnerstwa publiczno-prywatnego. Duże znaczenie ma sprawne i cieszące się autorytetem oraz etyczne przywództwo polityczne, jak również otwartość, jawność i transparentność tej polityki.

Specyficzną formą nowoczesnej, otwartej polityki przemysłowej staje się, zdaniem T. Hamalainen, rozwój „ewolucyjnej polityki celowej” (*evolutionary targeting*), który można zaobserwować szczególnie wyraźnie jego zdaniem na przykładzie Izraela. Politykę tego rodzaju cechuje koncentracja na eksperymentach, dokonywaniu strategicznych wyborów oraz nastawienie na długookresowe partnerstwo publiczno-prywatne. Generalnie w polityce tej chodzi o to, że w warunkach turbulentnego i konkurencyjnego otoczenia globalnego sprawą o znaczeniu zasadniczym staje się synteza zmian o charakterze strukturalnym, przystosowania systemowego oraz wybór priorytetów²⁰.

Najnowsze opracowania i badania promowane przez SITRA i prowadzone przez T. Hamalainen idą w kierunku potrzeby połączenia studiów nad konkurencyjnością gospodarki z promocją innowacji społecznych, społecznej odpowiedzialności biznesu oraz wspierania studiów nad *well-being*, czyli ekonomiczną teorią szczęścia i jakości życia²¹.

Wnioski dla Polski

Wydaje się, że poszukiwanie nowego paradygmatu rozwoju Polski, który by w większym niż do tej pory stopniu uwzględniał budowę nowoczesnej gospodarki opartej na wiedzy, podniesienie jakości kapitału społecznego oraz szersze uwzględnianie nie tylko wąsko pojmowanej konkurencyjności gospodarki, ale także jej wymiaru etycznego i społecznego jest w kontekście 12-letniego uczestnictwa Polski w Unii Europejskiej jak najbardziej uzasadnione. Polska jest przecież tym członkiem Unii Europejskiej, który był ojczyzną *Solidarności* oraz Jana Pawła II. Sporo wysiłku w tym kierunku czyni między innymi Instytut Badań nad Gospodarką Rynkową i związany z nim Kongres

²⁰ Ibidem

²¹ T. Hamalainen, J. Michaelson, *Well-being and Beyond*, Edward Elgar, Cheltenham 2014.

Obywatelski, podobnie jak inne młode ośrodki badawczo-rozwojowe, takie jak Instrat (Fundacja Inicjatyw Strategicznych).

Wydaje się, że w naszym kraju z zainteresowaniem spotkać się powinny prace pisane z pozycji personalizmu ekonomicznego (S. Zamagni), jak i osiągnięcia krajów skandynawskich. Trudno przy tym powiedzieć, na ile te prognozy głoszone przez T. Hamalainen i innych ekspertów SITRA dotyczyć mogą Polski. Stały się natomiast poważnym źródłem inspiracji m.in. dla Estonii. SITRA, jak i cały model wspierania innowacyjności Finlandii może i powinien być w Polsce, podobnie jak w Estonii, przedmiotem starannych studiów i analiz²².

Bibliografia:

Benedykt XVI, *Caritas in Veritate*, Vatican 2009

L. Bruni, S. Zamagni, *Civil Economy: Efficiency, Equity, Public Happiness*, Peter Lang, Bern 2007

L. Bruni, *The Wound and the Blessing. Economic Relationships and Happiness*, New York City Press, New York 2007

M. Castells, P. Himanen, *Spółczesność informacyjna i państwo dobrobytu – model fiński*, Warszawa 2009

Dołęgowski T., *Koncepcja kapitalizmu globalnego i aliansowego J. Dunninga – wybrane aspekty ekonomiczne i etyczne*, w: *Instytut Handlu Zagranicznego i Studiów Europejskich SGH – Seminaria naukowe – rok akademicki 2007-2008*, pr. zb. pod red. Z. Marciniaka, SGH, Warszawa 2009

Dołęgowski T., *Konkurencyjność instytucjonalna i systemowa w warunkach gospodarki globalnej*, SGH, Warszawa 2002

J. Dunning, *Global Capitalism at Bay?* Routledge, New York 2001

J. Dunning (red.), *Making Globalization Good*, Oxford University Press, Oxford 2003

The Global Competitiveness Report 2013-2014, World Economic Forum 2014

T. Hamalainen, *A Systemic Framework of Economic Competitiveness and Growth*, Rutgers University, Newark 1999

T. Hamalainen, J. Michaelson, *Well-being and Beyond*, Edward Elgar, Cheltenham 2014

²² J. Wierzbowski, op. cit., s. 109.

Handbook on the Economics of Reciprocity and Social Enterprise, pr. Zb. Pod red. L. Bruni i S. Zamagni, Edward Elgar, Cheltenham 2014

Jan Paweł II, *Centesimo Annus*, Vatican 1991M. Novak, *Duch demokratycznego kapitalizmu*, wyd. "W drodze", Poznań 2001

M. Novak, *On Cultivating Liberty. Reflections on Moral Ecology*, Rowman and Littlefield Publ., Lanham 1999

Religie światowe wobec współczesnych wyzwań gospodarczych, pr. zb. pod red. T. Dołęgowskiego, SGH, Warszawa 2011

Wartości wspólnotowe a rozwój gospodarczy, pr. Zb. Pod red. J. Siewierskiego, SGH, Warszawa 2012

J. Wierzbowski, *Fińska droga do społeczeństwa informacyjnego i gospodarki opartej na wiedzy*, Instytut Łączności, Warszawa 2003.

The World Competitiveness Yearbook 2014, IMD, Lausanne 2014

Young S., *Etyczny kapitalizm, Metamorfoza*, Wrocław 2005

Zsolnai L., A. Tencati, *The Collaborative Enterprise*, Peter Lang, Bern 2010

